

” Малихін О., Арістова Н., Липчевська І. Аналітичні матеріали: дидактичні особливості організації освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану. *Освіта. Інноватика. Практика*, 2023. Том 11, № 10. С. 56-62. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol11i10-008>

Malykhin O., Aristova N., Lipchevska I. Analytychni materialy: dydaktychni osoblyvosti orhanizatsii osvithnoho protsesu v zakladakh zahalnoi serednoi osvity v umovakh voiennoho stanu [Analytical materials: didactic features of the educational process organization in institutions of general secondary education under martial law]. *Osvita. Innovatyka. Praktyka – Education. Innovation. Practice*, 2023. Vol. 11, No 10. S. 56-62. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol11i10-008>

УДК 37.013.75/09

DOI: 10.31110/2616-650X-vol11i10-008

Олександр МАЛИХІН

Інститут педагогіки НАПН України, Україна
<https://orcid.org/0000-0001-6042-6298>

malykhinalex1972@gmail.com

Наталія АРІСТОВА

Інститут педагогіки НАПН України, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-0943-8039>

n.aristova.na@gmail.com

Інна ЛІПЧЕВСЬКА

Інститут педагогіки НАПН України, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-6901-5863>

linla@ukr.net

АНАЛІТИЧНІ МАТЕРІАЛИ: ДИДАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Анотація. У контексті повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну вітчизняна система освіти загалом і система загальної середньої освіти зокрема зіткнулися з непередбачуваними викликами в організації та здійсненні освітнього процесу. Наявна ситуація в українській системі загальної середньої освіти є унікальною, оскільки освітні (навчальні) втрати учнів, зумовлені зупинками освітнього процесу через пандемію Covid-19 та повномасштабне воєнне вторгнення рф, продовжують накопичуватися. Зважаючи на це, основним завданням, яке постає перед українськими науковцями і практиками, є розроблення специфічних дієвих механізмів організації та здійснення освітнього процесу в українських школах відповідно до зовнішніх непрогнозованих і динамічних деструктивних впливів, зумовлених воєнним станом у країні, а основним завданням функціонування системи загальної середньої освіти є забезпечення дієвого/ефективного освітнього процесу задля мінімізації освітніх (навчальних) втрат учнів.

У статті автори аналізують, систематизують й узагальнюють результати досліджень українських і зарубіжних науковців задля визначення особливостей організації освітнього процесу в сучасних школах та окреслення дієвих засобів мінімізації освітніх (навчальних) втрат учнів, спричинених розривами в навчанні через непередбачувані глобальні впливи (пандемія Covid-19, природні катаклізми, війна тощо).

Здобуті результати представлено в контексті обґрунтування дидактичних особливостей організації освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану в Україні, а також розроблення загальних рекомендацій щодо оптимізації освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти в реаліях сьогодення. А саме, визначено доцільність: (1) адаптації наявних дидактичних моделей освітнього процесу відповідно до сучасних умов; (2) максимального використання потенціалу змішаної/гібридної/гібридно-гнучкої форм організації освітнього процесу в загальноосвітніх закладах задля підвищення його результативності; (3) продовження реформи «Нова українська школа»; (4) урахування досвіду країн Європейського союзу в запровадженні дистанційного та змішаного форматів навчання; застосування можливостей формальної, неформальної та інформальної освіти; (5) максимального залучення всіх учасників освітнього процесу до партнерської взаємодії задля оптимізації навчання.

Ключові слова: дидактика середньої освіти; аналітичні матеріали; освіта у воєнний час; повоєнне відновлення освіти в Україні; компенсація освітніх втрат; індивідуалізація навчання.

Oleksandr MALYKHIN

Institute of Pedagogy of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0001-6042-6298>

malykhinalex1972@gmail.com

Natalia ARISTOVA

Institute of Pedagogy of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-0943-8039>

n.aristova.na@gmail.com

Inna LIPCHEVSKA

Institute of Pedagogy of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-6901-5863>

linla@ukr.net

ANALYTICAL MATERIALS: DIDACTIC FEATURES OF THE EDUCATIONAL PROCESS ORGANIZATION IN INSTITUTIONS OF GENERAL SECONDARY EDUCATION UNDER MARTIAL LAW

Abstract. *In the context of the full-scale invasion of Ukraine by the Russian Federation, the national education system in general and the system of general secondary education in particular have faced unforeseen challenges in the organisation and implementation of the educational process. The current situation in the Ukrainian system of general secondary education is unique, since the educational (learning) losses of students caused by the suspension of the educational process due to the Covid-19 pandemic and the full-scale military invasion of Russia continue to accumulate. In this regard, the main task facing Ukrainian scientists and practitioners is to develop specific effective mechanisms for organising and implementing the educational process in Ukrainian schools in accordance with external unpredictable and dynamic destructive influences caused by martial law in the country, and the main task of the general secondary education system is to ensure an efficient educational process to minimise educational (learning) losses of students.*

In the article, the authors analyse, systematise and summarise the results of research by Ukrainian and foreign scholars to determine the specifics of the organisation of the educational process in present-day schools and to identify effective means of minimising the educational (learning) losses of students caused by learning gaps caused by unpredictable global impacts (the Covid-19 pandemic, natural disasters, war, etc.). The results obtained are presented in the context of substantiating the didactic features of the organisation of the educational process in general secondary education institutions under martial law in Ukraine, as well as developing general recommendations for optimising the educational process in general secondary education institutions in today's realities. Namely, the authors determine the expediency of: (1) adapting the existing didactic models of the educational process in accordance with modern conditions; (2) maximising the potential of mixed/hybrid/hybrid-flexible forms of organisation of the educational process in general education institutions to improve its effectiveness; (3) continuing the New Ukrainian School reform; (4) taking into account the experience of the European Union countries in introducing distance and mixed learning formats; using the possibilities of formal, non-formal and informal education; (5) maximum involvement of all participants in the educational process in partnership to optimise learning.

Keywords: *secondary education didactics; analytical materials; wartime education; postwar restoration of education in Ukraine; compensation for educational losses; individualization of education.*

Постановка проблеми. Відповідно до інформації, поданої Українським центром оцінювання якості освіти, у вітчизняній педагогічній системі наявні специфічні проблеми, обумовлені воєнним станом у країні. Вони впливають на якість освітніх здобутків сучасних школярів. Це, насамперед:

– перебування учнів на тимчасово окупованих територіях, де, через воєнні дії та окупацію, повноцінний освітній (навчальний) процес не проводиться. Хоча серед здобувачів загальної середньої освіти, що залишились на окупованих територіях, є учні, які продовжують навчання в дистанційному форматі за українськими програмами, значна кількість дітей вимушені відвідувати школи, де навчання здійснюється за програмами рф. Деякі учні взагалі не мають можливості отримувати освіту. Щодо суб'єктів освітнього процесу, які перебувають в зонах, близьких до активних бойових дій, серйозним викликом є психологічний стан дітей і вчителів, оскільки постійні обстріли та ракетні атаки можуть призвести до серйозних проблем із психічним здоров'ям. На цих територіях навчання можливе лише в дистанційному форматі, що супроводжується низкою недоліків;

– зміна місця проживання: учні, які були змушені переїхати до інших регіонів України або за кордон, часто втрачають звичні соціальні зв'язки та контакт зі своїм закладом освіти. Адаптація до нових умов потребує часу й може викликати серйозний стрес. Також діти, що переїжджають за кордон, часто стикаються з подвійним навчальним навантаженням, оскільки їм доводиться відвідувати школу в країні проживання та брати участь в онлайн-уроках, організованих їхньою українською школою, щоб мати змогу продовження навчання за українською програмою;

– пошкодження/руйнування закладів загальної середньої освіти: у зв'язку з військовими діями частина шкіл в Україні були частково пошкоджені або повністю знищені. Учні, які навчалися в цих школах, змушені або перейти на дистанційне навчання, або відвідувати іншу школу, яка може бути розташована на великій відстані від їхнього дому, іноді навіть в іншому населеному пункті;

– повітряні тривоги: під час повітряних тривог відбувається розрив освітнього процесу, адже учні, вчителі й усі інші суб'єкти освітнього процесу повинні в цей час перебувати в укритті. Вимушені перерви можуть тривати годинами та повторюватися по декілька разів на день. Ще однією проблемою є обмежена кількість укриттів та їхня придатність для одночасного перебування великої кількості осіб. Відповідно до інформації, наданої Міністерством освіти і науки України, у 75% закладів освіти України є укриття, але вони не завжди мають необхідну площу для одночасного перебування всіх суб'єктів освітнього процесу та можуть бути обладнані належним чином;

– відключення електроенергії: через масові ракетні обстріли з жовтня 2022 року до лютого 2023 року на всій території України систематично припиняли електропостачання. Це ускладнило навчання, особливо для суб'єктів освітнього процесу, які навчались/викладали дистанційно [10].

Як наслідок, освітні втрати учнів, зумовлені зупинками освітнього процесу в період пандемії Covid-19 та на початку повномасштабного воєнного вторгнення рф, продовжують накопичуватися і в умовах сьогодення.

Отже, на час актуальними є питання оптимізації функціонування української системи освіти відповідно до наявних у країні умов та мінімізації освітніх (навчальних) втрат учнів закладів загальної середньої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В основу аналізу дидактичних особливостей організації освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану

покладено дослідження вітчизняних науковців Н. Арістової, Л. Калініної, В. Кременя, О. Локшиної, В. Лугового, О. Ляшенка, О. Малихіна, О. Онопрієнко, О. Топузова.

Також важливим підґрунтям для пошуку шляхів адаптації української системи освіти до наявних у країні умов є досвід країн Європейського союзу (Австрії, Бельгії, Болгарії, Греції, Данії, Естонії, Ірландії, Італії, Кіпру, Латвії, Литви, Люксембургу, Мальти, Нідерландів, Німеччини, Польщі, Португалії, Румунії, Словаччини, Словенії, Угорщини, Фінляндії, Франції, Хорватії, Чехії, Швеції) щодо організації освітнього процесу в школах у дистанційному/змішаному форматі (в умовах пандемії протягом 2019-2021 років), мінімізації освітніх розривів і подолання втрат у навчанні в постковідний період [2; 4].

Зауважимо, що хоча публікації зарубіжних науковців за цим напрямом є важливими для розроблення досліджуваної проблеми, наявна ситуація в українській системі освіти є унікальною. Отже, розв'язання актуальних педагогічних завдань сьогодення потребує розроблення специфічних дієвих механізмів організації та здійснення освітнього процесу в українських школах відповідно до зовнішніх непрогнозованих і динамічних деструктивних впливів, обумовлених воєнним станом у країні.

Мета дослідження полягає у вивченні проблеми функціонування закладів загальної середньої освіти в Україні в умовах воєнного стану; визначенні особливостей організації освітнього процесу в сучасних школах та окресленні дієвих засобів мінімізації освітніх втрат учнів.

Методи дослідження. Аналіз, систематизація й узагальнення результатів педагогічних досліджень вітчизняних і зарубіжних науковців задля визначення та характеристики дидактичних особливостей організації освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану в країні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Забезпечення результативного функціонування закладів загальної середньої освіти в умовах воєнного стану в країні визначає необхідність пошуку найбільш оптимальних шляхів і способів організації та здійснення освітнього процесу. Насамперед, необхідним є методологічне усвідомлення наявної ситуації в українській освіті як психолого-педагогічної проблеми, яка не може бути повністю розв'язана (компенсована) до припинення воєнних дій у країні. У сучасних умовах очевидними є труднощі щодо дотримання всіх без виключення принципів навчання, проте найсуттєвіший негативний вплив на освітній процес і його результат у закладах загальної середньої освіти мають складності повноцінного дотримання принципу систематичності й послідовності навчання, принципу доступності навчання, принципу міцності засвоєння знань, умінь і навичок [7]. Зокрема, як відомо, дотримання принципу систематичності й послідовності в навчанні сприяє структурованому засвоєнню знань і розвитку умінь/навичок/компетентностей здобувачів освіти в логічній послідовності. Непрогнозовані та різні за тривалістю розриви в освітньому процесі унеможливають системність і послідовність опанування змісту освіти як у межах окремої освітньої галузі, так і на рівні формування/розвитку загальних компетентностей і наскрізних умінь. Зазначене призводить до порушення механізмів навчання, що базуються на принципі доступності, тобто передбачають адаптацію освітнього процесу до індивідуальних можливостей учнів задля уникнення їхнього інтелектуального, психологічного, емоційного, фізичного перевантаження (у сучасних умовах воєнного стану в країні особлива увага приділяється психологічному й емоційному навантаженню учнів). Надалі, унеможливлення практичної реалізації розглянутих принципів призводить до недостатньої глибини засвоєння знань, умінь і навичок: у сучасних умовах здійснення освітнього процесу, у багатьох учнів відсутнє (1) цілісне уявлення про об'єкти й феномени, які вивчаються; (2) глибоке розуміння окремих фактів, законів, закономірностей, понять, ідей і взаємозв'язків між ними.

Отже, якщо аналізувати проблему забезпечення якості сучасної освіти з науково-дидактичної точки зору, логічним є висновок щодо виникнення суттєвих втрат стосовно очікуваних результатів навчання учнів, зумовлених наявними кризовими умовами функціонування закладів освіти. Цей факт підтверджується численними моніторинговими дослідженнями Українського центру оцінювання якості освіти [10].

Для мінімізації освітніх втрат учнів важливим є комплексне й системне вивчення наявної в українській системі освіти ситуації; аналіз, узагальнення й урахування у вітчизняній освітній практиці міжнародного досвіду подолання та компенсації освітніх втрат, зумовлених непередбачуваними глобальними впливами. Водночас, потрібно визначити ефективні психолого-педагогічні, психолого-дидактичні, суто дидактичні та методичні впливи, які максимально зменшать втрати в умовах воєнного стану. Ці заходи стануть основою для відновлення повноцінного ефективного функціонування системи загальної середньої освіти в повоєнний час.

Для ефективного вирішення завдань дієвого функціонування системи освіти в Україні комплексно розглянемо досвід організації освітнього (навчального) процесу в країнах Європейського Союзу, де, починаючи з 2020 року, виникла потреба в переході закладів загальної середньої освіти до

дистанційної та змішаної форм організації освітнього процесу через непередбачувані глобальні впливи, насамперед, пандемію Covid-19.

Констатуємо, що в сучасній освіті широко використовується гібридний підхід, який передбачає дві основні форми навчання: змішане навчання (Blended Learning) та гібридне навчання (Hybrid Learning). Ці терміни використовуються для опису освітнього (навчального) процесу, що реалізується частково в цифровому, а частково – у традиційному освітньому (навчальному) середовищі [16]. Кожен із них має певні власні особливості. Гібридне навчання (Hybrid Learning) передбачає одночасне (паралельне) навчання однієї частини класу в традиційному навчальному середовищі, а іншої – у цифровому середовищі з використанням засобів віддаленого зв'язку. Змішане навчання (Blended Learning), натомість, передбачає послідовне чергування навчання всіх учнів класу або груп у традиційних і цифрових середовищах [15].

Разом із тим, у сучасній освітній практиці розповсюджене гібридно-гнучке навчання (Hybrid Flexible, HyFlex). Це форма організації освітнього процесу, яка надає учням можливість обирати й адаптувати формат навчання (присутність в аудиторії або дистанційна освіта) відповідно до їхніх особистих освітніх (навчальних) потреб і обставин [13]. Підхід HyFlex сприяє самостійності, гнучкості та постійному включенню учнів в освітній (навчальний) процес. Основний акцент – рівноцінність навчання, незалежно від його організаційної форми.

Завдяки використанню таких форм організації освітнього процесу, як змішане, гібридне та гібридно-гнучке навчання, учителі можуть забезпечити максимальну неперервність і якість освіти (навчання, розвитку, виховання особистості) під час активації непередбачуваних глобальних впливів [12]. Розглянуті положення є актуальними і для функціонування української системи освіти в умовах воєнного стану в країні.

Інтеграція широкого спектру засобів комунікації з різним ступенем синхронності відкриває широкі можливості для організації освітньої (навчальної) діяльності. Проте, успішне впровадження цієї практики насамперед залежить від чітко сформульованих цілей навчання. Хоча можливі й інші бажані результати, такі як поглиблення інтеграції технологій, професійний розвиток учителів або більш ефективне застосування освітніх ресурсів, пріоритетною метою має бути використання змішаного/гібридного/гібридно-гнучкого навчання задля підвищення ефективності освітнього (навчального) процесу в закладах загальної середньої освіти.

Задля забезпечення адаптації та пристосування суб'єктів освітнього процесу до нових умов і подолання труднощів у навчанні, важливо розробити комплексний підхід, що базується на тісній співпраці між усіма учасниками освітнього процесу (насамперед, учителями, учнями та батьками) задля врахування їхніх навчальних, соціальних й емоційних потреб. Це обумовлює необхідність значних спільних зусиль керівників шкіл, педагогічного колективу, батьків, учнів, працівників освіти та медичних працівників, а також громади. Для безпечного, безперервного й якісного освітнього (навчального) процесу необхідно забезпечити:

- вільний доступ усіх учасників освітнього процесу до цифрових освітніх (навчальних) ресурсів, зокрема шляхом установа партнерства з національними освітніми ЗМІ та розповсюдженням безкоштовних освітніх (навчальних) ресурсів у мережі Інтернет;
- задоволення соціально-емоційних потреб учасників освітнього процесу шляхом надання дистанційних консультаційних послуг психолога та створення онлайн-бібліотеки з мультимедійними матеріалами, орієнтованими на сприяння подоланню стресу, розвитку самоорганізації та самоконтролю задля надолуження освітніх втрат учнями;
- доступ до додаткових послуг для вразливих категорій учнів, а саме: розповсюдження безкоштовного шкільного харчування та надання додаткових грантів для навчання, відпочинку й оздоровлення дітей;
- підтримку вчителів, зокрема шляхом надання вільного та широкого доступу до онлайн-ресурсів та організації тренінгів для їхнього професійно-педагогічного вдосконалення за напрямом онлайн-освіти, а також організації підтримки їхнього соціально-емоційного благополуччя.

Доцільно оптимізувати освітній процес задля усунення прогалин у навчанні, зокрема шляхом проведення додаткових занять і надолуження пропущеного навчального матеріалу.

Важливо сприяти подальшому розвитку дистанційного навчання та моніторингу його якості. Зазначимо, що навіть у складних умовах, виклики, пов'язані з організацією освітнього процесу, можуть стати стимулом для покращення доступу до освіти та її якості.

Під час пошуку найбільш дієвих шляхів оптимізації освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти в наявних у країні умовах, доцільним є вивчення рекомендацій міжнародних організацій стосовно стратегій із компенсації впливу довготривалого закриття шкіл і зумовлених цим освітніх втрат. У 2017 році Робоча група з прискореної освіти в надзвичайних ситуаціях (AEWG) розробила рекомендації, у яких охарактеризовані відмінності між різними підходами до відновлення освітнього процесу в умовах кризових і надзвичайних обставин. Ці підходи включають методи

прискореної освіти, прискореного навчання, корекційні й адаптаційні програми навчання тощо.

У звіті Європейського союзу щодо освітніх втрат серед учнів вразливих категорій подані рекомендації, які мають важливе значення не лише для зазначених категорій, але й для загального підвищення якості освіти. Зокрема, серед короткострокових і середньострокових заходів у сфері освіти виділяються: проведення та використання оцінювання на загальному (національному) та локальному (шкільному) рівнях з подальшим порівнянням результатів; проведення консультацій з учителями, шкільним персоналом та іншими зацікавленими сторонами задля визначення навчальних підходів для учнів вразливих категорій; розроблення механізмів надання індивідуальної підтримки учням від учителів, батьків та інших учасників освітнього процесу; упровадження освітніх моделей, що забезпечують рівні можливості та сприяють зменшенню освітніх (навчальних) втрат учнів; розвиток цифрових навичок для освітян, учнів і батьків з метою поліпшення їхнього доступу до цифрових освітніх ресурсів; розвитку вмінь використання ІКТ як засобу комунікації та здійснення освітньої діяльності в межах дистанційної/змішаної освіти.

Серед довгострокових заходів в освітній сфері зазначають: активізацію процесу оновлення й упровадження стратегій щодо навчання протягом усього життя та освіти дорослих (стале вдосконалення професійно-педагогічної компетентності вчителів закладів загальної середньої освіти відповідно до динамічних завдань, які постають перед системою освіти загалом і кожним педагогом зокрема); проведення детального аналізу та вивчення переваг і успішних сучасних освітніх практик, індивідуалізації, персоналізації та диференціації навчання; різних підходів до дистанційного/змішаного/гібридного/гібридно-гнучкого навчання та інших методологічних інновацій; сприяння розвитку співпраці між різними освітніми стейкхолдерами на різних рівнях – від місцевого до міжнародного.

Серед можливих заходів, спрямованих на компенсацію втрат в освіті, слід відзначити ініціативу запровадження програм тьюторства на рівні освітніх закладів. Існує низка сучасних педагогічних досліджень, котрі свідчать про ефективність тьюторства як способу/інструменту надолуження освітніх втрат школярів. Наприклад, у Великій Британії була розроблена та реалізована національна програма тьюторства в листопаді 2020 року задля компенсації освітніх втрат і надолуження освітніх розривів, спричинених пандемією Covid-19.

До інших можливих дієвих засобів компенсації освітніх втрат через пандемію доцільно віднести збільшення навчального часу, що означає подовження тривалості навчального дня або року, додавання додаткових навчальних днів (тижнів) протягом літніх місяців. Велика Британія висловила рекомендації щодо впровадження додаткових навчальних днів у закладах формальної та неформальної освіти.

Існують програми надолуження освітніх втрат (catch-up programs), які також довели свою ефективність. Наприклад, у Великій Британії такі програми використовувались ще до початку пандемії Covid-19. Прикладами можуть бути 10-тижнева програма «Switch-on Reading», спрямована на дітей 7–8 класів з недостатніми навичками читання; національна програма з математики для учнів державних шкіл старше 16 років, спрямована на поглиблене вивчення цієї дисципліни [9, с. 13–14].

Значний внесок у розроблення проблеми забезпечення якісної освіти в сучасних умовах зробили вітчизняні вчені. Відповідно до останніх досліджень, у межах організації та здійснення навчання в середовищі формальної/неформальної освіти в умовах воєнного стану в Україні дієвим є використання:

- корекційних програм, спрямованих на формування/розвиток компетентностей (загальних; предметних) і наскрізних умінь учнів загальноосвітніх навчальних закладів, які зазнають труднощів у навчанні порівняно зі своїми однокласниками й мають проблеми щодо засвоєння одного або декількох навчальних предметів. Їх імплементація відповідає принципам особистісно зорієнтованого й індивідуального підходів, забезпечує підвищення результативності навчання і, водночас, є додатковою підтримкою, яка надається паралельно, задля зміцнення впевненості учнів у власних здібностях;

- програм надолуження освітніх втрат, що можуть бути визначені як короткострокові програми перехідної освіти, спрямовані на дітей і молодь, які активно відвідували школу до перерви (розриву) в освітньому процесі. Ці програми дають учням змогу надолужити втрачене через перерву в навчанні та сприяють поверненню суб'єктів освітнього процесу до очного навчання в закладах загальної середньої освіти;

- програм прискореної освіти як складової неформальної освіти. Вони, зазвичай, передбачають навчання в «альтернативному» освітньому середовищі, є короткостроковими. Ці програми забезпечують прискорення процесу навчання шляхом ущільнення навчальної програми, зосередження на основних очікуваних результатах навчання (компетентностях або їх окремих складових, уміннях і навичках). Навчальний (освітній) процес відбувається в невеликих групах і передбачає більші витрати часу, зокрема на виконання навчальних завдань. Зазвичай, програми

прискореної освіти спрямовані на дітей і молодь, які перебувають у несприятливому становищі. Це навчання орієнтоване на засвоєння освітньої програми в стислому обсязі, опанування лише найнеобхідніших знань, умінь і навичок на конкретному рівні освіти;

– адаптаційних програм, тобто короткострокових, спеціальних підготовчих курсів, спрямованих на підвищення особистих результатів навчання учнів. Вони мають різні форми: вивчення мови та/або заповнення розривів між навчальними програмами та системами освіти в країні проживання та країні приїому, щоб сприяти вступу на інші програми сертифікованої освіти [7, с. 23].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Висновки, отримані результати науково-педагогічних досліджень, проведених ученими Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України: О. Топузовим, О. Малихіним, Н. Арістовою, С. Алексеевою, Л. Шелестовою, О. Барановською, І. Ліпчевською (які прямо або опосередковано стосуються проблеми освітніх втрат, їх запобігання, мінімізації та компенсації), можна узагальнити в такий спосіб:

1. Задля ефективного розв'язання актуальних освітніх проблем під час воєнного стану в країні доцільно адаптувати наявні дидактичні моделі відповідно до сучасних умов, спираючись на загальний досвід функціонування освітньої системи держави.

2. Максимально використовувати потенціал змішаного/гібридного/гібридно-гнучкого навчання як дидактичних моделей в організації освітнього процесу в загальноосвітніх закладах.

3. Продовжувати дотримуватися стратегічного напрямку розвитку загальної середньої освіти в Україні, який визначений у Концепції «Нова українська школа» (2016 р.).

4. Ефективно використовувати національний і західноєвропейський досвід, а також досвід інших розвинених країн світу в упровадженні дистанційного та змішаного навчання в період 2020–2022 років. Особлива увага має приділятися підвищенню кваліфікації (майбутніх) учителів щодо організації змішаного навчання з використанням інноваційних підходів, організаційних форм, методів, прийомів і засобів навчання, зокрема, із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій.

5. Активувати можливості формальної, неформальної й інформальної освіти для учнів і вчителів закладів загальної середньої освіти.

6. Максимально залучати учасників освітнього процесу (насамперед, учителів, учнів, батьків) до партнерської взаємодії задля оптимізації процесу навчання.

Серед короткострокових і середньострокових ініціатив відзначається проведення моніторингу (оцінювання) досягнень учнів закладів загальної середньої освіти задля подальшого вдосконалення освітнього процесу на різних рівнях, як глобальних (національних), так і локальних (шкільних); проведення консультацій з учителями, шкільними працівниками та зацікавленими стейкхолдерами для визначення оптимальних методів навчання дітей із вразливих соціальних груп; упровадження освітніх моделей, спрямованих на забезпечення рівних освітніх можливостей для всіх учнів. У довгостроковій перспективі важливими є розроблення та реалізація дієвих стратегій щодо навчання протягом життя та освіти дорослих.

Список використаних джерел

1. Ліпчевська І. Л. Візуалізація в освіті: сучасний підхід до використання наочності. Світ дидактики: дидактика в сучасному світі : зб. матеріалів Міжнар. науково-практ. інтернет-конф., м. Київ, 21–22 верес. 2021 р. Київ, 2021. С. 196–197. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/728087/>.
2. Малихін О., Арістова Н., Алексеева С. Індивідуалізація навчання як засіб компенсації освітніх втрат учнів закладів загальної середньої освіти в умовах воєнного стану та повоєнний час: метод. рек. Київ : Ін-т педагогіки НАПН України, 2023. 59 с. <https://doi.org/10.32405/978-966-644-720-6-2023-59>.
3. Малихін О., Арістова Н., Рогова В. Мінімізація освітніх втрат учнів закладів загальної середньої освіти в умовах воєнного стану: змішане навчання. Український педагогічний журнал. 2022. № 3. С. 68–76. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2022-3-68-76>.
4. Малихін О., Арістова Н., Шпарик О. Використання позитивного досвіду організації освітнього процесу в країнах ЄС в умовах непрогнозованих глобальних впливів у системі національної освіти України : метод. рек. Київ : КОНВІ ПРИНТ, 2021. 70 с. <https://doi.org/10.32405/978-617-8124-25-0-2021-70>.
5. Малихін О. В., Ліпчевська І. Л. Педагогічна майстерність учителя початкових класів: візуалізація навчальної інформації в початковій школі: метод. посіб. Київ : «Вид-во Людмила», 2023. 74 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/736554>.
6. Малихін О. В., Ліпчевська І. Л. Формування вмінь візуалізації навчальної інформації майбутніх учителів початкової школи: методи діагностики : метод. посіб. Київ : «Вид-во Людмила», 2023. 72 с. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/736301/>.
7. Методологічні та дидактичні засади компенсації освітніх втрат здобувачів повної загальної середньої освіти / С. Алексеева та ін. Діагностика та компенсація освітніх втрат у загальній середній освіті України. Київ, 2023. С. 19–25. URL: <https://undip.org.ua/library/diagnostyka-ta-kompensatsiia-osvitnikh-vtrat-u-zahalnyi-seredniy-osviti-ukrainy-metodychni-rekomendatsii/>.
8. МОН України. Нова українська школа: Концепт. засади реформування серед. шк. 2016. 40 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.

9. Освітні втрати: підходи до вимірювання та компенсації / Cedos та ін.; ред. І.Вербицький. 2022. 23 с. URL: https://cedos.org.ua/wp-content/uploads/zapyska_osvitni-vtraty.pdf.
10. Український центр оцінювання якості освіти, Бичко Г., Терещенко В. Навчальні втрати: причини, наслідки й шляхи подолання. Освіта.UA. URL: <https://osvita.ua/school/88921/>.
11. Український центр оцінювання якості освіти. URL: <https://testportal.gov.ua/>.
12. European Law Institute. 7 Things You Should Know about the Hyflex Course Model. Educause. 2020. URL: <https://library.educause.edu/-/media/files/library/2020/7/eli7173.pdf>.
13. Goldberg C. What is a HyFlex course?. Online Education Blog of Touro University. URL: <https://blogs.onlineeducation.touro.edu/what-is-a-hyflex-course/>.
14. Higher School Teachers' Digital Competence: Strategies for Self-Assessment and Improvement / O. Malykhin et al. SOCIETY. INTEGRATION. EDUCATION. Proceedings of the International Scientific Conference. 2020. Vol. 2. P. 41. URL: <https://doi.org/10.17770/sie2020vol2.4901>.
15. Steele C. Hybrid vs. Blended Learning: The Difference and Why It Matters. Leading Learning. URL: <https://www.leadinglearning.com/hybrid-vs-blended-learning/>.
16. The Quality Assurance Agency for Higher Education. Building a Taxonomy for Digital Learning. 2020. 19 p. URL: <https://www.qaa.ac.uk/docs/qaa/guidance/building-a-taxonomy-for-digital-learning.pdf>.
17. Topuzov O., Malykhin O., Aristova N. General Secondary Teachers' Views on Educational Process amid the Covid-19 Pandemic: Two-Year Experience of Blended Learning. SOCIETY. INTEGRATION. EDUCATION. Proceedings of the International Scientific Conference. 2022. Vol. 1. P. 549–559. URL: <https://doi.org/10.17770/sie2022vol1.6841>.

References

1. Lipchevska I. L. Vizualizatsiia v osviti: suchasnyi pidkhdid do vykorystannia naochnosti. Svit dydaktyky: dydaktyka v suchasnomu sviti : zb. materialiv Mizhnar. naukovo-prakt. internet-konf., m. Kyiv, 21–22 veres. 2021 r. Kyiv, 2021. S. 196–197. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/728087/>.
2. Malykhin O., Aristova N., Alieksieieva S. Indyvidualizatsiia navchannia yak zasib kompensatsii osvitnikh vtrat uchniv zakladiv zahalnoi serednoi osvity v umovakh voiennoho stanu ta povoiennyi chas : metod. rek. Kyiv : In-t pedahohiky NAPN Ukrainy, 2023. 59 s. <https://doi.org/10.32405/978-966-644-720-6-2023-59>.
3. Malykhin O., Aristova N., Rohova V. Minimizatsiia osvitnikh vtrat uchniv zakladiv zahalnoi serednoi osvity v umovakh voiennoho stanu: zmishane navchannia. Ukrainnyi pedahohichnyi zhurnal. 2022. № 3. S. 68–76. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2022-3-68-76>.
4. Malykhin O., Aristova N., Shparyk O. Vykorystannia pozytyvnoho dosvidu orhanizatsii osvitnoho protsesu v krainakh YeS v umovakh nepronozovanykh hlobalnykh vplyviv u systemi natsionalnoi osvity Ukrainy : metod. rek. Kyiv : KONVI PRINT, 2021. 70 s. <https://doi.org/10.32405/978-617-8124-25-0-2021-70>.
5. Malykhin O. V., Lipchevska I. L. Pedahohichna maisternist uchytelia pochatkovykh klasiv: vizualizatsiia navchalnoi informatsii v pochatkovii shkoli : metod. posib. Kyiv : «Vyd-vo Liudmyla», 2023. 74 s. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/736554>.
6. Malykhin O. V., Lipchevska I. L. Formuvannia vmin vizualizatsii navchalnoi informatsii maibutnikh uchyteliv pochatkovoii shkoly: metody diahnostryky : metod. posib. Kyiv : «Vyd-vo Liudmyla», 2023. 72 s. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/736301/>.
7. Metodolohichni ta dydaktychni zasady kompensatsii osvitnikh vtrat zdobuvachiv povnoi zahalnoi serednoi osvity / S. Alieksieieva ta in. Diahnostryka ta kompensatsiia osvitnikh vtrat u zahalnoi seredni osviti Ukrainy. Kyiv, 2023. S. 19–25. URL: <https://undip.org.ua/library/diahnostryka-ta-kompensatsiia-osvitnikh-vtrat-u-zahalniy-seredniy-osviti-ukrainy-metodychni-rekomendatsii/>.
8. MON Ukrainy. Nova ukrainska shkola : Kontsept. zasady reformuvannia sered. shk. 2016. 40 s. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.
9. Osvitni vtraty: pidkhydy do vymiriuvannia ta kompensatsii / Cedos ta in. ; red. I. Verbytskyi. 2022. 23 s. URL: https://cedos.org.ua/wp-content/uploads/zapyska_osvitni-vtraty.pdf.
10. Ukrainnyi tsentr otsiniuvannia yakosti osvity, Bychko H., Tereshchenko V. Navchalni vtraty: prychny, naslidky y shliakhy podolannia. Osvita.UA. URL: <https://osvita.ua/school/88921/>.
11. Ukrainnyi tsentr otsiniuvannia yakosti osvity. URL: <https://testportal.gov.ua/>.
12. European Law Institute. 7 Things You Should Know about the Hyflex Course Model. Educause. 2020. URL: <https://library.educause.edu/-/media/files/library/2020/7/eli7173.pdf>.
13. Goldberg C. What is a HyFlex course?. Online Education Blog of Touro University. URL: <https://blogs.onlineeducation.touro.edu/what-is-a-hyflex-course/>.
14. Higher School Teachers Digital Competence: Strategies for Self-Assessment and Improvement / O. Malykhin et al. SOCIETY. INTEGRATION. EDUCATION. Proceedings of the International Scientific Conference. 2020. Vol. 2. P. 41. URL: <https://doi.org/10.17770/sie2020vol2.4901>.
15. Steele C. Hybrid vs. Blended Learning: The Difference and Why It Matters. Leading Learning. URL: <https://www.leadinglearning.com/hybrid-vs-blended-learning/>.
16. The Quality Assurance Agency for Higher Education. Building a Taxonomy for Digital Learning. 2020. 19 p. URL: <https://www.qaa.ac.uk/docs/qaa/guidance/building-a-taxonomy-for-digital-learning.pdf>.
17. Topuzov O., Malykhin O., Aristova N. General Secondary Teachers Views on Educational Process amid the Covid-19 Pandemic: Two-Year Experience of Blended Learning. SOCIETY. INTEGRATION. EDUCATION. Proceedings of the International Scientific Conference. 2022. Vol. 1. P. 549–559. URL: <https://doi.org/10.17770/sie2022vol1.6841>.